

Klic TRIGLAVA

LETO IX.

20. FEBRUARJA 1956.

ŠTEV.183.

MEJNIKI

Na drugem mestu zaključujemo članek g.Frana Erjavca o srbsko - hrvatski razmejitvi, kar je dejansko bistvo vsega tega spora. Na splošno se s temeljnimi argumenti avtorja strinjamo.

Če damo ob stran nekatere njegove točke - kot na primer proti = slovje, da bi bila NDH brez slovenskega in srbskega pristanka najbrž nemogoča, in kasneje, da Hrvatom Srbi in Slovenci nimajo pravice brati = niti novo NDH, če se zanjo izjavijo, odnosno neznanko, če je večina mlajšega rodu na Hrvatskem za Jugoslavijo - ostane še vedno v vsej svoji veličini ali grozoti vprašanje: kako potegniti mejo med Hrvati in Srbi, pa naj se eni in drugi odločijo za popolno ločitev ali pa za gotovo obliko skupne zveze. Vsa teža tega vprašanja je v tem, da jim bodo mejo določili drugi, ako se oba naroda ne bosta sporazumela in zedinila na njej. Koliko veljajo v takšni mednarodni arbitraži zgodovinski, etnični, politični in bogve kakšni dokazi še, vemo Slovenci dokaj dobro, ko smo po prvi svetovni vojni izgubili Koroško (gl. letošnji "Zbornik Svobodne Slovenije") in ko so po drugi svetovni vojni odločili usodo Trsta. Ker se je eno in drugo dogajalo takore = koč na pragu Hrvatske in Srbije, upamo, da bi jim to opozorilo zado = stovalo. Taka mednarodna arbitraža bo nujna, če bi se Hrvatje in Srbi ne mogli zediniti na mirni rešitvi vprašanja in bi klicali raz = sodnika, ali pa, če bi se eden ali drugi odločil za nasilno reševa = nje in poskušal uveljaviti svojo voljo z mečem. Nobena Evropa - komu nistična ali demokratična - ne bo več dovoljevala takih pokoljev, kot so bili možni v teku druge svetovne vojne.

Ker je postavljanje skrajnih zahtev za enega in drugega dvorezen meč, - če zahtevajo Hrvatje mejo na Drini, jo pač z isto pravico zahtevajo Srbi na Kolpi, - je torej edina pametna rešitev - kompromis. V vsakem kompromisu se pojavi nov činitelj: bosansko-hercegovski muslimani.

Premnogi znaki govore, in to priznavajo celo skrajni nacionalisti na obeh straneh, da je Bosna-Hercegovina nedeljiva, ker razdeljene nočejo njeni prebivalci, ki so prvi poklicani, da odločajo o sebi. Zato se je laste kot celoto skrajneži pri Srbih in pri Hrvatih.

A kot rečeno, po tej skrajni poti ni rešitve, razmejitev. Možna je samo v arbitraži ali v kompromisu - da popustijo i Srbi i Hrvatje. Kajti zadovoljitev nacionalističnih interesov v celoti je danes nemo goča stvar. Absolutne suverenosti ni več. Gospodarski in geopolitični interesi se na mednarodnem poprišču danes že tako prepletajo, da ne more nihče več misliti samo nase, ampak da mora predvsem z a r a d i s e b e - misliti tudi na soseda. In v tej dejstvu leži giba lo vsega srbsko-hrvatskega vprašanja za bodočnost, ne pa v kratkovid nem nacionalističnem samoograjevanju. Če je to rečeno premalo konkret no, potem se poslužimo pač famoznih dr. Mačkovih besed Vlahu Raiču: "...ne vidim niti meglenih obrisov, kaj bi pripadlo od porušene Jugo = slaviije Srbom, kaj Madžarom, kaj Italijanom in kaj bi k o n č n o o s t a l o Hrvatom." Isto naj priredijo tudi Srbi zase, vsaj kar se tiče Prečanov.

Ne vidimo drugačnega kompromisa, vsaj v načelu, če že dopuščamo odstop v podrobnostih, kompromisa, ki bi zadovoljil prebivalce Bosne in Hercegovine kot je njena samouprava. Tako je urejeno tudi v današnji Jugoslaviji. Take rešitve si ni izsmilil Tito. Bosna-Hercegovina je več ali manj stara zaključena enota, ki jo je komunistični režim z dokajšnjim uspehom praktično obnovil.

G.Erjavec se dalje v svojem članku večkrat dotakne "federativne Jugoslavije". Mi ne bi šli tako daleč. Ne vidimo potrebe tako se omejevati, tem manj, če bi "federativna" preprečila pomirjenje duhov.

Iz psiholoških in tudi političnih razlogov je potrebno priznati i Srbom i Hrvatom i Slovencem, pa po vsej logiki zaradi že omenjenih okoliščin tudi Bosancem-Hercegovcem pravico do lastne države. (Vprašanje Macedonije puščamo to pot ob strani.) Iz tega izhodišča, ki je formalno uresničeno že v današnji Jugoslaviji, pridemo nato do bistva: koliko oblasti bodo te države voljne odstopiti skupni zvezi, koliko pa si je bodo hotele pridržati zase. Tako torej ne bo šlo toliko za obliko kot predvsem za vsebino. Sporazum o vsebini bo potem nagnil tehtnico v korist ene ali druge definicije ali nobene ali pa bo določil nekaj čisto novega. Naj se potem pravniki pričkajo, kako bi tako zvezo tudi pravno imenovali, če je to treba - kot so se menda prepirali okoli Nemške zveze. Važna ni oblika, važna je vsebina. Morda bomo imeli federacijo ali pa nekak jugoslovanski Commonwealth. Ali pa nekaj med obema.

G.Erjavec je dalje omenil dva psihološka momenta, ki da sta bila odločilna za usodo prve Jugoslavije: stoletna hrvatska težnja, da porušijo habsburško državo, in stoletna srbska, da zgradijo svojo lastno. Tako razpoloženje, ki da je prevevalo tri hrvatske generacije, da je potem tudi v tolikšni meri odločilo hrvatski odnos do Jugoslavije. Morda je taka opredelitev točna. Neki hrvatski politik je ta psihološki problem postavil drugače: gre za dva kompleksa. Medtem ko je zaradi preteklosti preveval Hrvate (in tudi Slovence) manjvrednostni kompleks, je preveval Srbe kompleks superiornosti, kar je našlo svoj višek v zaključku prve svetovne vojne in odločilo razmerje sil v bodoči skupni državi. Tudi taka opredelitev utegne vsaj delno držati. Naj bo že eno ali drugo, razvoj v domovini gotovo tekom zadnjih 15 let prehaja v novo razdobje, - ko ne bo pri novih rodovih mogoče več govoriti o takih psiholoških činiteljih.

In tam se odloča usoda naših bodočih odnosov. Tam odraščajo novi ljudje, neobremenjeni s preteklostjo, rastejo brez nas. Tega naj ne bi emigranti in izseljenci nikdar ne pozabili. Ali ne postaja zato vsa emigrantska politika dejansko že prepir okoli oslove sence?

STARO IN NOVO

Dr.Stojanovićeve misli, objavljene proti koncu današnje številke, se nam zdijo tako stvarne, da bi zaslužile kar moč široko objavo v našem svobodnem tisku. Veseli smo jih tem bolj, ker smo že dalj časa opozarjali na to vprašanje in zdaj vidimo, da so tudi drugi prišli do enakih zaključkov. - Gotovo je, da se bo svet razvijal naprej v pravcu evolucije ali revolucije, na katerega emigranti ne moremo nič vplivati. Vsaj v svetovnem okviru ne. Zato je dr.Stojanovićevo opozorilo koristno v toliko, da bodo begunci v naprej lahko računali z možnim razvojem. Ta mora imeti nujno odsev tudi v domovini. In ga tudi ima.

Ko pa je predavatelj govoril o jugoslovanski emigraciji, je pa stvar drugačna. To vprašanje moremo rešiti le mi. Toda ali ni tudi ta problem v malem odraz svetovnega problema, kot ga je pokazal dr.Stojanović? Ali se mar ne oklepa tudi takimenovani vodilni sloj jugoslovanske emigracije starih časov kot to delajo drugod po svetu? Ali

se ni čas enih in drugih ustavil nekje med letoma 1939. in 1945.? Novi rod, ki odrašča v emigraciji, naj tega nikar ne pozabi. Povratka na staro ni.

KLIC TRIGLAVA
57, Totland Road
LEICESTER

Izhaja 1.in 3.ponedeljek v mesecu.

FRAN ERJAVEC:
(Nadaljevanje)

MEJI NI DRINI

Hrvatsko vprašanje obstoji, o tem ni nobenega dvoma, toda v prav enaki meri in obliki obstoji tudi srbsko vprašanje, a že iz zgornjega je razvidno, da sta obe rešljivi izključno le v okviru Jugoslavije, nikakor pa ne izven nje. Po vseh dosedanjih izkušnjah bo menda vsak priznal, da mora biti vzhovni postulat vsakega naroda ta, da doseže svojo lastno državnost ali pa da je najmanj ves zružen v eni državi, kjer si potem - ako ne odločuje v državi sam - prej ali slej prav gotovo ustvari tudi pripadajoči na politični položaj. Ravno etnični značaj ozemlja med Kolpo in Drino nam je pa najglasnejša priča, da je zrušitev vseh hrva-
tov (in seveda tudi vseh Srbov) možna samo v skupni državi, Jugoslaviji in da gre potem praktično samo zato, kako je ta državna skupnost urejena na znotraj.

Po vseh izkušnjah od 1.1918. dalje namreč lahko mirno trdimo, da so vsa "mednarodna" in "ustavna" jamstva narodnih manjšin gole kipe papirja brez resnične praktične vrednosti, pač je pa v večnoročni državi vsakemu narodu prej ali slej dana možnost, da si zagotovi vse svoje narodne pravice, ker ostane v njih narodnostni problem le notranje, večkrat celo zgolj upravno, tehnično vprašanje, dočim so zunanje-politični interesi vseh vseh v svojem jedru identični. Iz vsega povedanega tudi najno sledi, da morejo doseči Hrvatje (in enako tudi seveda Slovenci in Srbi) maksimalno mero svojih nacionalnih aspiracij samo v Jugoslaviji, a vse vsehhrvatske in vseh-srbske separatistične demagogije vodijo nujno le v nesrečo, Slovence pa najbrž celo v naravno smrt. V tem pogledu so Hrvatje menda že čisto pozabili, da se morali plačati svojo sramotno RDU z izgubo skoro vsega morja.

Gre torej danes zato, kako rešiti srbsko-hrvatsko vprašanje v Jugoslaviji? Političnih in narodnostnih svoboščin, ki Hrvatom po vsaj pravici grede in ki jim jih je prva Jugoslavija v svoji kratkovični zaslepljenosti odrekala, sem se vaj načelno dotaknil že zgoraj. Teh jim nima nihče pravice krstiti, dokler so te v skladu z državno celotnostjo na zunanji in ne ogrožajo naravnih pravic drugih. Poučaril sem pa že, da se temu danes sploh nihče ne upira in da gre le za nekakoten nično izvedbo tega načela. Toda tudi tu trčimo radi etnične neenotnosti ozemlja med Kolpo in Drino takoj na teritorialni problem. Sani pristajši federativne Jugoslavije ob vsaki priliki radi govore, da sorojenajo načelo srbščke, hrvatske in slovenske državno-pravne individualnosti (mnogi dodajajo še macedonsko), toda ta izjavljanja so vsekakor mnogo preveč platonična in jih je nogoče praktično aplicirati samo na Slovence z jasno označenim teritorijem, dočim je za Srbe in Hrvate taka primitivna formulacija neuporabna ravno iz razloga, ker vsaj približno mejo med Srbi in Hrvati kratko in malo ni.

Na kateri teritorij naj se namreč aplicira hrvatska državno-pravna pozicija? Tu stojimo torej pred istim problemom kot pri obnovi hrvatske in srbške državnosti izven Jugoslavije, vendar obstoji ogromna razlika v tem, da je ta osnovni problem v okviru iste države, torej v Jugoslaviji, rešljiv, izven Jugoslavije pa ne.

Leta 1939. so princ Pavle, dr. Maček in D. Cvetković na svojo pozt in celo brez vednosti vlade sami "rešili" to vprašanje tako, da so Bosno in Hercegovino kratko in malo razdelili, ne da bi se sploh ozirali na prizadeto prebivalstvo, zlasti na Srbe in muslimane. Glede muslimanov so se ti "reševalci" celo izrečno postavili na omejeno kratkovično stališče, kot da jih sploh ni, čeprav so se po kazali ravno muslimani kot politično eden najkonstruktivnejših skupin Jugoslov-
nov (mnogi spravljajo v zvezo s tem "reševanjem" celo misteriozno smrt dr. Spah-
he). Toda taka protidemokratska in dilotantska "rešitev" še vedno ni zadovoljevala šovinistične hrvatske megalomanije, Srbe in muslimane je pa upravičeno do skrajnosti ogorčila. Čeprav so po 27.111.1941. Hrvatje neprestano postavljali kot pogoj za svoje sodelovanje v osrednji vladi zahtavo po priznanju tega famoznega "sporazuma", je vendarle več kot jasno, da ga ne moreta sprejeti noben Srb in no-
ben musliman in je zato sploh vsak razgovor na takih predpostavkah odveč.

Rešitev srbsko-hrvatskega vprašanja na osnovi formule o slovenski, hrvatski in srbški (ter najbrž še macedonski) državno-pravni individualnosti je torej v vsakem primeru sploh nemogoče in ga je treba zato projecirati na čisto teritorialno osnovo, kajti pri tem se nam takoj izrazi to pojavi pred očmi etnično mešano ozemlje med Drino in Kolpo, oziroma trikot, ki ima za bazo na jugu nekoliko

podaljšano Drino in za vrh Karlovac na Kolpi in ki obsega tudi vse muslimane ju goslovanskega etničnega pokolenja. To je pa približno ozemlje Bosne-Hercegovine z dodatkom Like.

Tu, v Bosni-Hercegovini, leži torej danes jedro srbsko-hrvatskega vprašanja, ki pa nikakor ni zgolj srbsko-hrvatsko, temveč tudi eminentno muslimansko vprašanje, čeprav so muslimani zgolj verskopoliitična in ne etnična individualnost. Med hrvatsko Slavonijo in srbom Srenom je še nekako mogoče potegniti vsaj približno narodnostno mejo, tudi erdnja in južna Dalmacija sta precej hrvatsko kompaktni, dočim je vse ozemlje nekdanje Vojne krajine (severna Dalmacija, južnovzhodni del Hrvatskega Primorja, Lika in širok pas preko severozapadne in severne bosanske meje) narodnostno tako mešano, a v Bosni-Hercegovini pride k hrvatskemu in srbom u elementu še jako močan muslimanski, da je z objektivnega vidika čisto nemogoče prisočiti to ozemlje bodisi Srenom in še mnogo manj Hrvatom. To ozemlje pa ne tvori le nekaj okrajev temveč dobro četrtino celotne vse Jugoslavije.

Da mora biti demokratična Jugoslavija organizirana samo federalistično, o tem smo si danes menda na jasnem prav vsi in ni mogoča o tem sploh nobena debata več. Toda iz zgorajšnjih izvajanj je menda jasno razvidno - kakor sem že že dal - da je federalistični princip čisto nemogoče opazirati zgolj na etnično (narodnostno) načelo. Neosnovano potrdimo je osnovati hrvatsko državno-pravno enotico in enako tudi srbsko, toda vsaka izmed njih more obsegati le bolj ali manj kompaktno hrvatsko, oziroma srbsko narodnostno ozemlje, nobena izmed njih pa nima pravice lastiti si brez pristanka ne-posredno prizadetega prebivalstva tudi tega, kar ni njeno, to je zgoraj označenega ozemlja in čegar središče ter pretežni del tvori Bosna-Hercegovina. V srbsko-hrvatskem sporu torej nikakor ne more iti le za zadovoljivo rešitev hrvatskega vprašanja, temveč vsaj v enaki meri tudi za rešitev bosansko-hercegovanskega vprašanja, da še več: srbsko-hrvatski spor je objektivno rešljiv s celotno samo z rešitvijo bosansko-hercegovanskega vprašanja, ki vključuje obenem tudi muslimansko vprašanje.

Vprašanje Bosne-Hercegovine

Hrvatje so postavili zahtevo po Bosni-Hercegovini prvič ob okupaciji Bosne-Hercegovine 1.1878 in zatem ob njuni aneksiji 1.1908, a v famoznih pogajanjih med dr. Mačkom in D. Cvjetovićem so zahtevali in dobili navzlic ogorčenemu odporu prizadetega prebivalstva njen precejšnji del, dokler nista potem Hitler in Mussolini vse dodelila 1941. Hitova Jugoslavija je to absurdno anomalijo popravila, a danes zopet kriči skoro vsa hrvatska emigracija, da "porez Bosne-Hercegovine ni Hrvatske". Svoje zahteve so njej utemeljujejo s historičnimi in narodnostnimi argumenti, od katerih je pa vsak kratko in malo nerazvijen.

Z zgodovinskimi pravici je definitivno pomembno že skoro pred dve sto leti francoska revolucija, a danes tvori to le še -sošni anahronizem. Toda ako bi ga tudi upoštevali, potem bi imeli na Bosno-Hercegovino največ pravic Srbi ter Mačkarji in Turki, a Hrvatje skoro prav nobenih, kajti v njej je le v začetku XIV. stol. par let vladal hrvatsko-dalmatinski velikaš Mladen Šubić, a so ga Bosanci radi njegove brezobzirnosti in propirljivosti hitro pogabili. V vsej zgodovini sta pa Bosna in Hercegovina tvorili vsaj politično-upravno enotico zase.

Tako šiki so tudi hrvatski narodnostni argumenti. Dočim je bilo srbsko ime v Bosni-Hercegovini krepko afirmirano že v srednjem veku, je bilo pa Hrvatstvo še v drugo polovico preteklega stoletja sploh neopoznano in še tedaj celo bosanski katoliki (franciškanci) sami niti niso pisali z latinico, temveč z bosansko cirilico. Ker so avtonomni Bosanci etnično enotni, se tudi nikoli niso delili po narodnostih, temveč vedno zgolj po verah. Prvo zadovno uporabno statistiko je sestavil znameniti bosanski frančiškan I. F. Jukić (1818-1857), ki na vaju za sredino preteklega stoletja v Bosni-Hercegovini: pravoslavni 600.000, muslimanov 410.000 in katolikov 190.000. Za naslednje tri desetletja pozneje pa navaja znani hrvatski zgodovinar V. Klaić v Bosni-Hercegovini pravoslavni 646.678, muslimanov 420.596 in katolikov 207.119.

O okupaciji Bosne-Hercegovine 1.1878. so je začela prava invazija katolikov (Hrvatov, Mačkarov, Bancev, Bošnjakov, Slovencev, Čehov i. dr.); dočim se je mnogo muslimanov izselilo v Turčijo in precej Sroov v Srbijo. Tako se je verjeto razmerje v Bosni-Hercegovini v toku zadnje četrtine preteklega stoletja nekoliko

spremenilo in šele izva avstro-ogrske uprave se začnajo tudi vedno zanesljivejša statistika. Šele v tej dobi se je začelo za katolike srbsko-hrvatskega jezika uvažati tudi ime "Hrvat" in pomnilo se je tudi mnogo katoliških prišlekov drugih narodnosti, tobi se bili pravoslavni vedno istovetni s Srbi. Pod tem vidikom izkazujejo potek statistike iz dobe avstro-ogrske uprave naslednje številke:

leta	pravoslavni	muslimanov	katolikov
1879	495.761	448.613	209.391
1885	571.250	492.710	255.788
1895	673.246	543.632	334.142
1910	825.418	612.137	434.061
1921	820.152	585.247	443.914

Iz teh števil je razvidno, da je naraslo v označenem razdobju število pravoslavni Srbov od 42% na 44%, katoliških Hrvatov od 18% na 24%, a število muslimanov je padlo od 39% na 31%.

Nekako utrdilo se je potek bosensko-hercegovsko versko (narodnostno) razmerje v dobi Jugoslavije in je izkazovala statistika iz 1.1931 pravoslavni 1.028.139 (44%), muslimanov 713.069 (31%) in katolikov 547.901 (24%). Začnjo statistika Titove Jugoslavije se naveda več razmerja po verah, temveč že samo po narodnosti in to nam povedo, da je bilo v Bosni-Hercegovini:

	leta 1948	leta 1953
Srbov	1.139.210 ali 44.4%	1.253.000 ali 44.1%
Hrvatov	614.123 ali 24.0%	662.000 ali 23.3%
Neopredeljenih		
muslimanov	738.403 ali 30.7%	891.000 ali 31.3%
Vseh ostalih	23.541 ali 0.9%	24.000 ali 1.3%

Tako govore torej same statistike. Iz njih vidimo, da se predvojno in po vojno narodnostno razmerje v Bosni-Hercegovini ni bistveno spremenilo, toda pri tem je treba vsekakor upoštevati tudi stišne medvojne hrvatske potebe bosensko-hercegovskih Srbov, ki so nedvomno močno zavrlji njih številčni napredek. Ker nam statistika dalje povedo, da je naravni prirastek Hrvatov najmanjši, zato mirno lahko trdimo, da je pričakovati v Bosni-Hercegovini v doledni bodočnosti - absolutno srbsko večino. Bičanič je v zagrebškem "Vijestniku" nedavno trdil, da tvorijo celo že sedaj 47.1%.

Eden bistvenih znakov narodnosti je tudi jezik. Glede tega nočem citirati trditve Šafarika, Kopitarja in raznih drugih domaših in tujih slavističnih veljakov in zgodovinarjev (Rankaja, L. Logera, A. Boueja, Denisa i. dr.), temveč samo dve taki nespori avtoriteti, katršni sta Miklošič in Jagić. Miklošič navaja v svoji primerjalni slovnici kot zapadne srbske pokrajine Đoko kotorsko, Dubrovnik, Hercegovino, Bosno in del Slavonije, a Jagić označuje vsaj bosensko hercegovsko muslimane jezikovno za Srbe.

Že zgornja zgodovinska, verska in jezikovna dejstva nam torej zadostokajo, da bi imeli na Bosno-Hercegovino največ pravice Srbi, Hrvati pa prav nobe nih in da je njihov vriš po "reji na Drini" čisto naveden megalomanski imperia lizem. Toda imperia lizem je še pri velikih narodih šodljiv za nje same in seveda nevaron za druge narode, a pri najhain narodih, katršni so Hrvati, je pa - smeten.

Rešitev v federativni Jugoslaviji

Ker je torej Hrvatov (katolikov) v Bosni-Hercegovini najmanj, niti šetrna prebivalstva, posegajo po praccj držnem sredstvu in proglašajo kratko in malo še bosensko-hercegovske muslimane za Hrvate. V svojem zaslepljenem šovini sma se očividno niti ne zavedajo ne neravnosti takega početja, kajti tudi v tem pogledu govore prav vsa objektivna dejstva proti njim. Omenil sem že, da sma tra bosensko-hercegovske muslimane sak veliki hrvatski slavist Jagić za Srbe, a ljudsko štetje iz 1.1948., prvo, ki je tudi narodnostno ločilo Srbe od Hrvatov, nam pove, da se je od 885.689 bosensko-hercegovskih muslimanov izjavilo za Srbe 71.991, za Hrvate 25.295, a ostali (788.403) za narodnostno neopredeljene Jugoslovane. Iz tega vidimo, da nagiba približno trikrat več muslimanov k Srbo nego k Hrvatom, a ogromna večina (90%) se že ves čas do današnjega dne noče iz

javljati ne za Srbe, ne za Hrvate, temveč vztrajajo dosledno na tem, da so le Jugoslovani. Ako se od njih v 1945. letu nekaj muslimanov, ki so se med vojno kompromitirali z ustaši, odloži, da se priključijo "Šenutakovi", proglašajo za Hrvate, je to seveda brezpomenno. Hrvati pač ne bodo nikogar prepričali. Na drugi strani so pa celo dunajski muslimanski prohrvatski "Bosanski Pogledi" lažno jemen trdili, da se je celo 25.000 bosanskih katolikov izjavilo za Srbe, a točno srobsko-muslimansko politično sodelovanje datira že izza okupa cije 1.1878. Kako bi spričo vseh teh dejstev drznojo Hrvati reklamirati Bosno-Hercegovino zase, je človeku res nerazumljivo.

Muslimani, ki tvorijo približno tretjino Bosno-Hercegovine, stojijo iz popolnoma razumljivih razlogov že vsa leta Jugoslavije na stališču neodtujljivosti in avtonomije (federacije) Bosno-Hercegovine. Čeprav so tudi oni številčno prešiki, da bi imeli pravico diktirati odoči politični položaj Bosno-Hercegovine, je pa v danih okoliščinah njihovo stališče edino realna in konstruktivna rešitev narodnostnega in teritorialnega problema ozemlja med Kolpo in Drino. S ta rešitvijo se ne prizadene krivice nikomur in nezaosni srobsko-hrvatski spor, ki že nad 60 let težko obremenjuje vso Jugoslavijo, bi bil lokaliziran, a vse dosežanje izkušnje nas učijo nagibajo k mišljenju, da tudi vsaj v glavnem rešeno in to na edino možno način. Dejstvo je namreč tako, da je vladala med bosansko-hercegovskimi Srbi, Hrvati in muslimani skoro vedno velika toleranca in da so zanašali spore tja navadno le prenapeteži in politični špekulanti od zunaj. Kakor pripovedujejo verodostojni informatorji, se vzdržuje ta toleranca tudi danes, navzlic vsem hrvatskim medvojnimi dogodkom.

Znak velike srobske politične zrelosti in uidevnosti je, da ne goje niti oni, ki bi imeli vsekakor največ pravice na Bosno-Hercegovino, v tem pogledu nobenih revindikacij več in da pristajajo že tudi oni na posebni državnopravni položaj Bosno-Hercegovine, seveda le v federativni Jugoslaviji, a zgoraj navedeni "Bosanski Pogledi" trdijo, da se je 86.000 Srbov celo izrečno izjavilo za "Bosance". S tem bi bilo pa to nužno vprašanje do očno rešeno, saj bi bilo za tako rešitev nad 75% vsega prebivalstva, obenem pa za vsakega pametnega človeka rešen že tudi jako velik del srobsko-hrvatskega spora sploh. Odprto bi ostalo le še vprašanje 12 hrvatskih okrajev z absolutno srobsko večino ob severnozapadni bosanski meji. Prebrisan sem, da bi ne bilo pretežko rešiti tudi tega vprašanja, ako ostanajo Hrvati v Jugoslaviji, če se pa izjavijo proti njej, potem jih bodo Srbi seveda po vsej pravici zantevali zase.

Vsak narod ima pravico do samoodločbe, tudi Hrvati. Ako se oni izjavijo za novo NDH, potem jim tega ne bojo imeli pravice braniti ne Slovenci in ne Srbi, toda z vso pravico bi se Srbi seveda odločno uprli, da bi prišlo v kakršno koli novo NDH, katero koli ozemlje, ki etnično ni njihovo. Slovenci smo in bomo vedno radi podošli vse pravične hrvatske težnje, toda če bi hoteli Hrvati v kakršni koli obliki uveljavljati svoj šovinizem in megalomanijo, potem so naše mesto ob boku Srbov in ne Hrvatov. Hrvati se namreč jako, jako motijo, ako mislijo, da bi bili ob morebitni likvidaciji Jugoslavije oni tisti, ki bi imeli v rokah škarte in bi rezali platno po svoji mili volji. Kakor sem že dejal, vsaj Slovenci in Srbi nimajo pravice pravice braniti Hrvatom tudi obnove nji nove NDH, na njihovem resnično narodnostnem ozemlju (ne pa seveda na nanišlje nem); toda vsem tistim Hrvatom, ki strme za tem, bi bilo treba samo svetovati, naj pogledajo na zemljevid; kakšno geografsko karikaturu bi predstavljala njihova nova nova NDH, pa jim mora miniti veselje še nadalje zatrjevati, da "odklanjajo kakršno koli Jugoslavijo". K sreči se pa število tadin zaslepljenih fanatikov očitno manjša in nedvoumno je sedaj odklonil istovetenje s njimi tudi dr. Maček.

Ako se bočem n koncu povrtni k svoji prvotni tezi, potem je morda iz vsega povedanega jasno, da je formula o slovenski, hrvatski in srobski državnosti v okviru Jugoslavije, federativne Jugoslavije, praktično nerabna in zato gola fraza, temveč moramo in moramo govoriti le o ureditvi državnopravnega položaja Slovenije, Hrvatske, Bosno-Hercegovine, Srbije (in Makedonije) v bodoči Jugoslaviji. Vse kaže, da se bošasi odločava do tega spoznanja tudi politično tako sterilna in okostnela emigracija, čeja je ta ideja v domovini že v polnem življenju in zato zato najbliž tudi resničnemu srobsko-hrvatskemu sporazumu bližje, nego so bili kdaj koli zadnjih dvajset let. Vsa govorenja o "meji na Drini" pa smatram le za impertinentno provokacijo, glede katere bi bil že zadnji čas, da se ji javno uprejo vsi uidevni Hrvati, ki odklanjajo zlonamerno zastrup =

EVOLUCIJA IN REVOLUCIJA

(Od posebnega dopisnika)

V začetku januarja je predaval v Londonu dr.Vlastimir Stojanović o "Evoluciji in revoluciji v današnjem svetu". Ta petinštiridesetletni Srb, ki je l.1949. pobegnil iz Jugoslavije, je pred vojno diplomiral na pariški "Ecole Libre des Sciences Politiques". Za časa sovršne okupacije je bil deportiran v Nemčijo. Sedaj je uslužben na pariškem Radiu. Kot politično neodvisen sodeluje v "Zvezi demokratičnih Srbov, Hrvatov in Slovencev".

V predavanju, ki ga posnemam v kratkem izvlečku, je predavatelj izrazil te-le misli:

Z zaskrbljenostjo moramo ugotoviti, da ima naša politična emigracija na Zahodu zmeraj manj možnosti, da se jo sliši in da razloži svoje teze, a še manj, da svoje teze prepričevalno uveljavi. Skratka - vsak dan imamo manj prijateljev. In kolikor jih imamo, jih imamo na podlagi obzirov do naše preteklosti in v obliki skoraj neke vrste miloščine.

Kje je vzrok temu upadanju našega vpliva? Zaustavil se bom samo ob enem, za katerega se mi zdi, da vsebuje vse ostale, je dejal predavatelj. Če je namreč logično, da problem Jugoslavije pri vseh naših stopih postavljamo na prvo mesto, potem zaradi tega ni prav nič logično, da ga postavljamo povsem izven okvirja ostalih svetovnih problemov. To pomeni, da seveda moramo postaviti naš problem na prvo mesto, a samo na prvo mesto v splošnem svetovnem okvirju in ne izven njega.

Zato, ker imamo navado postavljati svoje probleme izven tega svetovnega okvirja, zelo pogosto ne razumemo politike posameznih velisil in držav, posameznih političnih strank in osebnosti v deželah, v katerih živimo.

Nočemo namreč razumeti, da preživlja svet, ki nas obdaja, resno socialno revolucijo, ki je pomembnejša od vseh ostalih vprašanj, in da je prav od njenega razvoja odvisna rešitev vseh teh vprašanj.

Ta socialna revolucija pravzaprav določa stališča posameznih vlad, strank in državljanov. Se zmeraj so ljudje, ki mislijo, da lahko izbirajo med ohranitvijo nespremenjene sedanje družbene strukture in njeno korenito spremembo, a vsak dan večje je število politikov in sploh ljudi, ki se zavedajo, da pravzaprav te izbire ni več; zavedajo se, da imamo izbirati med spremembo, ki naj se izvede z evolucijo in med spremembo z revolucijo. Mnogim je celo jasno, da je taka druga izbira morda še mogoča danes, a da ni nikjer zapisano, da bo ostala mogoča tudi jutri.

Predavatelj je obširno obravnaval problem zapostavljenih slojev in zamudniških narodov in skušal obrazložiti, zakaj je veliko politikov v svobodnih in demokratičnih državah prišlo do spoznanja, da je treba podpreti evolucijo; nič čudnega da ni, da so le-ti v konfliktu s tistimi, ki še zmeraj menijo, da je mogoče ohraniti današnji kapitalistični sistem nedotaknjen. V tej zvezi je dr.Vl.Stojanović poudaril daljnovidnost britanskih politikov, ki da so prvi razumeli si-

(Zaključek članka s prejšnjih strani:)

ljenje vodnjakov.Še drastičnejše je pa povedal to sam Strossmayer.Ko je l.1876. poslal fra G.Martić na Dunaj protest,da bi Srbija dobila Bosno in Hercegovino,je pisal Strossmayer Račkemu:"Martić bi zaslužil vrv,ki mu ne bi ušla,če bi zmagali naši Srbi." In dve leti pozneje je spet pisal istemu Račkemu: "Naši ljudje so se zagledali v Bosno in Hercegovino kot štoklja v jajce, pozabili pa so, da govori vsa no tranja logika proti temu."

- - -

tuacijo in napravili vse, da bi zmanjšali ljudsko nezadovoljstvo in na pameten način, brez hudih pretresov, izvedli temeljne reforme v družbeni strukturi. Pristavil je, da so prišli do podobnih zaključkov tudi Američani in to celo mnogi doslej najnačelnejši predstavniki kapitalizma. H koncu je pripomnil, da je prav ta borba med ljudmi, ki hočejo preprečiti prevlado doktrinarne zastarelega komunizma s pravo = časnimi reformami, in med ljudmi, ki togo vztrajajo pri socialnem status quo - vzrok sedanjega položaja v Franciji.

Govoreč o politiki jugoslovanske emigracije je predavatelj opozarjal, kako napačno in pogubno da je, da velik del emigracije uvršča med nasprotnike ali celo med komuniste vse javne delavce na Zahodu, ki se zavzemajo za globoke socialne reforme in za evolucijo in ki se ne morejo zadovoljiti z ustaljenim obstoječim stanjem. Huda napaka da je, obrekovati, recimo, Attleeja, Stevensona, Guya Molleta ali Mendes-Francea kot pomagače komunizma in s tem tako rekoč potiskati te vplivne osebnosti in celo njihove močne stranke v naročje Tita, proti kateremu pravimo da se bojujemo. S takim ravnanjem slabimo svoje akcije v tujini; rako ravnanje nam res daje videz ljudi, ki samo žalujejo za svojimi izgubljenimi osebnimi položaji.

V tej okoliščini je v poglavitni meri vzrok, meni predavatelj, da ima naša emigracija tako malo prijateljev v demokratičnih deželah; v nadaljevanju take emigrantske politike je nevarnost, o kateri bi morali resno razmišljati - preden ne bo prepozno. Namesto, da bi pri predstavnikih naprednih gibanj v državah, kjer smo gostje, obtoževali jugoslovanski komunistični režim, ker ni zmožen dvigniti življenjskega standarda naših narodov in še posebej **rastočega** števila delavstva, premnogi med nami lahkomišno napadajo te predstavnike velikih političnih grupacij v zahodnem svetu in s tem potrjujejo Titovo propagando, ki ponavlja, da smo samo ostanki razlaščene buržoazije in strmo = glavljenega vladajočega razreda iz bivše kraljevine Jugoslavije.

Predavanje g.dr. Vlastimirja Stojanovića je bilo zelo dobro obiskano in je zbudilo veliko zanimanja in diskusij.

PISMA UREDNIKU

Od novega begunca: G.urednik! V roke mi je prišel Vaš list. Moram priznati, da kot novinec v tej emigrantski sredini gledam okoli sebe popolnoma z drugačnimi očmi, kot pa to delajo stari emigranti. To celjenje na toliko frakcij, ta bolna ambicija, da hoče biti vsakdo po povratku v domovino minister, itd! Čas je vendar rekel svoje. Deset let je preteklo in bil bi že čas, da se emigracija strne in ustvari skupen program s ciljem, da se vrne v domovino. To zahteva precejšen napor. Toda upam, da bi bilo možno doseči uspeh tudi v tem pogledu, če bi se ne oziralo preveč na staro gardo, ki je prenehala biti pomembna kot aktivna sila. Ostala je kot primer, po kateri poti mora hoditi mlajša generacija, da bi se izognila tistim napakam, ki so jih storili očetje. Časopisi, tudi Klic Triglava, so preveč referatni. Morali bi prevzeti nekoliko bolj aktivno vlogo, napraviti kompromis z zadevo, da v domovini vladajo komunisti. Bolj bi bilo treba analizirati razvoj v domovini, takoj zagrabit trzavice, ki od časa do časa nastajajo v monolitni partiji, propagirati dvostrankarsko upravljanje države, razčlenjevati francoske slabosti, ki so nastale zaradi tolikih strank, poudarjati, da mora biti tudi demokracija nekako omejena, ker sicer vodi v anarhijo in slabi pozitivne napore poedincev, ki jih življenje samo od časa do časa privleče na položaj in preko njih poskuša doseči napredek v takem narodu... - Potrebno bo nekoliko mesecev, da se bom podrobneje spoznal s stanjem posameznih frakcij v emigraciji in da bom med tem uredil svoje zadeve. -r

=====

NAROČNINA za KLIC TRIGLAVA : 24/- za celo leto, 6/- za četrt leta.

- KLIC TRIGLAVA -
(Posebna priloga)

FRAN ERJAVEC:

M E J A N A D R I N I
=====

Pred leti sem hotel v Rimu v razgovoru z nekim jako znanim bivšim srbskim ministrom načeti tudi vprašanje srbsko-hrvatskega spora, a me je hitro zavrnil, češ naj se Slovenci v to ne vtikamo, ker da je to "interna" srbsko-hrvatska zadeva, ki jo bodo rešili oni sami med seboj in se nas Slovencev ne tiče. Verjetno je, da bi dobil podoben odgovor tudi od kakega hrvatskega politika.

Takega stališča Slovenci seveda ne moremo sprejeti. Srbsko-hrvatsko vprašanje je eno izmed fundamentalnih vprašanj samega obstoja Jugoslavije, na katerem smo Slovenci vprav življenjsko interesirani, zato se tiče nas vprav isti meri kot Srbov in Hrvatov samih. Glede na to tudi ni le naša pravica, temveč celo naša dolžnost, da se "vanj vtikamo" in prepričan sem, da je slovenska politika v prvi Jugoslaviji hudo grešila, ker se s tem vprašanjem skoro sploh ni bavila. Tudi naš današnji "zgovorni molk" je le znak, da se slovenska politika ne zave da svojih osnovnih dolžnosti ali pa da jih sploh ni sposobna obravnavati.

Srbsko-hrvatska bratenja in sovražnosti se niso začela šele v Jugoslaviji, temveč segajo že vsaj dve sto let nazaj in bi bilo jako koristno in poučno, ako bi nam jih resen in objektivni zgodovinar čim prej izčrpno opisal in analiziral. Mi vsi bi se lahko iz take razprave mnogo naučili, razjasnili bi se mnogi nespo razumi in prepričan sem, da bi tudi mnogo pripomogla k stvarnejšemu obravnavanju naših današnjih vprašanj. Kajti kakor se "obravnavajo" to vprašanje danes, po menja na srbski strani največkrat le veliko ignoranco, a na hrvatski strani že pravo kulturno sramoto, ki ne more voditi drugam kot v pogubo nas vseh.

Toda mi Slovenci v skupno pogubo nočemo in ne smemo, zato moramo napeti vse sile in uporabiti vsako priliko, ne da se ponujamo za razsodnike, temveč da sku šamo aktivno posredovati (in isto velja tudi za bosenske muslimane). To je pa mo goče le tedaj, ako nastopamo dobronamerno, vendar absolutno objektivno, brez o zira na levo in na desno. Tudi ostra stvarna kritika je pri ljudeh, ki jih strast še ni popolnoma zaslepila, vedno konstruktivna.

Ni danes moj namen, da bi se bavil s celotnim vprašanjem zapletenih srbsko-hrvatskih odnošajev s slovenskega vidika. Ugotavljam le, da nosijo za tako tragično zaostritev medsebojnih odnošajev v prvi Jugoslaviji dovolj krivde oboji, Srbi in Hrvatje. Ako bi hotel govoriti konkretnje, bi zlasti za prva leta prve Jugoslavije pripisoval večino krivde nesrečnemu demagoškemu značaju pokojnega St. Radiča, kratkovidnemu političnemu fanatizmu prečanskih slovensko-hrvatsko-srbskih "demokratov" in popolnemu srbijanskemu nepoznanju slovenskih in hrvatskih teženj in problemov.

Po vsej priliki bo politična zgodovina ugotovila, da so vsilili nesrečno obliko prve Jugoslavije prečanski "demokrati", a krivda Srbijancev je v tem, da so jo osvojili in bili potem skoro do konca njeni nositelji. Res je, da so lahko prvi in drugi z močnimi argumenti zagovarjali svoje tedanje načelno stališče (nikakor pa ne svojih metod!!), toda zgodovina je že nedvomno dokazala, da so bili v usodni zmoti in da je imela prav slovensko-hrvatska opozicija. Toda vsa naša tragika obstoji v tem, da ta hrvatska opozicija ni bila konstruktivna, tem več defetistična in sterilna, ki je nujno vodila v zločinsko ustaštvo in končno v katastrofo nas vseh.

Hrvatje so pokojnemu dr. Korošcu, nesporno legitimnemu političnemu predstavitelju Slovencev, radi očitali, da "hodi mimo Zagreba v Beograd". To je bilo tu di res, toda krivde za to pač ne nosimo le Slovenci (dr. Korošec), temveč vsaj v enaki meri tudi Hrvatje sami, ki so Slovence dosledno naravnost briskirali in so našim interesom le prevečkrat celo očitno nasprotovali. Navzlic temu pa mirno lahko trdim, da smo Slovenci v prvi Jugoslaviji pač obsojali demagoške, pustolovske in destruktivne hrvatske politične metode, toplo pa simpatizirali z njih ovim federalističnim načelom ter se divili njihovi vsenarodni kompaktnosti. Do bro se n. pr. še spominjam, kako je celo pokojni dr. Kulovec nešteto krat ostro in glasno obsojal skoro dosledno dr. Koroščevo ignoriranje Hrvatov. S tem hočem pred vsem poudariti, da je bila slovenska politika v prvi Jugoslaviji resda dokaj sterilna, vendar navzlic drugačnemu zunanjemu videzu nikakor ne enostranska ali celo kratkovidno sebična, kakor ji zlasti Hrvatje večkrat radi očitajo.

Hrvatje zavzemajo polovico slovenske narodne meje, zato imamo Slovenci pač največji interes živeti z njimi v čim boljšem razmerju, toda vrhovni kriterij za

to razmerje pa so in ostanejo vendarle naši lastni življenjski interesi in ne hrvatska politična pustolovstva. Mi bomo iskreno podpirali prav vsa hrvatska prizadevanja za ustvaritev take Jugoslavije, ki ni na znotraj zadovoljila vse, na zunaj pa vendarle tvorila močno obrambo naše celine, z vso odločnostjo se bomo pa postavili proti vsem hrvatskim poskusom razbijanja Jugoslavije, ker bi pomenjalo to tudi našo narodno smrt. V tem pogledu naj si bodo Hrvatje na jasnem enkrat za vselej. Ako trdijo Hrvatje, da je proti njihovi volji Jugoslavija nemogoča, potem jim lahko odgovorimo, da je brez slovenskega in srbskega pristanka najbrž nemogoča tudi kakršna koli nova - NDH.

Vprašanje političnih pravic

Ako analiziramo srbsko-hrvatsko vprašanje z današnjega vidika, potem gre za dvoje:

1. za politične pravice, ki naj jih uživajo Hrvatje, in
2. za teritorij, na katerem naj uživajo te pravice.

Kar se tiče političnih pravic vlada danes med Hrvati precejšnja konfuzija. Treba je pri tem vsekakor razlikovati tudi različne predele Hrvatske. Dalmacija in po vsej priliki tudi Hrvatsko Primorje sta po večini za federativno Jugoslavijo, dočim je v hrvatskih severnih in zapadnih predelih po verodostojnih objektivnih poročilih večina mlajšega rodu prav tako za Jugoslavijo, večina starejše ga rodu pa za hrvatsko samostojnost izven Jugoslavije. V emigraciji, kjer tvori jo ustaši močno večino, so ti seveda za obnovitev NDH in pod pritiskom ustašev je zanj tudi velik del HSS pod vodstvom njenega glavnega tajnika dr. Krnjeviča, dočim se pa izjavlja predsednik HSS, dr. Maček, v vseh zasebnih razgovorih nedvoumno za Jugoslavijo. Po tolikih letih sterilnega molka ter defetistične demagogije njegovih političnih aktivistov je v svojem znanem pismu V. Raiču končno tudi sam javno povedal, da ne veruje v obnovo NDH. Tenka plast treznih Hrvatov, zlasti med intelektualci, se tega hrvatskega političnega delirija ne udeležuje in gleda očividno vsaj jako skeptično na ustaško-Krnjevičevo gonjo.

Iz navedenih dejstev moremo ugotoviti, da o kakšni "enodušni volji hrvatskega naroda", kakor se je izražala zadnjih petnajst let prve Jugoslavije, nikakor ni mogoče več govoriti. Na splošno bi se morda večina Hrvatov danes še izjavila za NDH in proti Jugoslaviji, nobenega dvoma pa ni, da se ta večina od leta do leta bolj maje. Vsi Hrvatje pa seveda upravičeno odklanjajo "vidovdansko", "šesto januarsko" ali kako podobno Jugoslavijo. Toda to poslednje sploh ni aktualno, kajti proti navedenim oblikam prve Jugoslavije nismo bili - vkljub vsej breznačelnosti slovenske politike v Beogradu - s Hrvati vred tudi Slovenci, temveč so danes proti njim tudi vsi resni in trezni Srbi, tako da pomenjajo neprestana obtoževanja prve Jugoslavije že pravo - donkihotsko borbo z mlini na veter.

Ako eliminiramo oni del Hrvatov, ki sploh odklanja kakršno koli Jugoslavijo, potem bi menda mogel trditi, da gleda obsega političnih pravic, ki naj jih uživajo Hrvatje v novi Jugoslaviji, vsaj načelno nismo z njimi popolnoma soli - darni le Slovenci, temveč tudi vsaj velika večina Srbov, tako da za iskren in bratski sporazum sploh ne more biti nobenih nepremostljivih načelnih ovir.

Vsekakor je pa treba poudariti važen psihološki moment: Hrvatje so se nad sto let borili proti tuji (habsburški) državi za svoje elementarne svoboščine in je nosila zato tudi njihova borba nujno protidržavni, destruktivni značaj, dočim so Srbi poldrugo stoletje z neizmernimi žrtvami sami proti volji Evrope gradili in dogradili svojo državno samostojnost. Hrvatom je pomenjala država neka-ko ječo in zatiralca, Srbom pa najvišjo dobrotno. Ta tradicija, v kateri so bile vzgojene tri hrvatske generacije, ni mogla biti l. 1918 presekana čez noč in tako Hrvatje žal tudi v Jugoslaviji niso znali ločiti države od njene zgrešene no tranje ureditve in od njenih režimov, a Srbi so bili prisiljeni braniti državo pred hrvatsko destruktivnostjo, čeprav s čisto napačnimi sredstvi. V tej diskrepanci tiči sploh vsa naša skupna tragedija, a prepričan sem, da je revolucija do končno udušila anomalije te tradicije ter izločila njene nositelje in da bo novo Jugoslavijo mogel zgraditi le čisto nov, od preteklosti neobremenjen rod z novimi izkušnjami, pogledi in sredstvi. Samo ta bo - neobremenjen od anahronističnega kompleksa preteklosti - mogel ustvariti tako Jugoslavijo, ki bo pustila njim narodom in pokrajinam vse, kar že po svoji naravi in po elementarnih načelih demokracije pripada le njim samim, a da bo pustila tudi celotnosti toliko ko hezijo, kot je nujno in potrebno v interesu naših narodov in pokrajin samih.

Vprašanje razmejitve

Glede na položaj, kakršen vlada v osrednjem delu Jugoslavije, je pa z vprašanjem političnih pravic in svoboščin posameznih naših narodov v neločljivi zvezi tudi teritorialno vprašanje. Da, v našem konkretnem primeru stopa to celo na prvo mesto. Že pri graditvi nove Jugoslavije bo nastopilo to takoj v vsej svoji aktualnosti, a če bi se Srbi in Hrvatje izjavili proti obnovitvi Jugoslavije, potem bi tvorilo teritorialno vprašanje sploh jedro vse nastale krize.

Ako samo pomislimo na državo, potem je samo po sebi umevno, da si predstavimo istočasno z njo tudi njene meje. Čim se pa dotaknemo tega vprašanja, se v hipu zrušijo vse teze hrvatskih in velesrbskih ekstremistov. Pri Slovencih bi bilo to vprašanje teoretično jako lahko: naše narodnostne meje so jasne in spor bi nastal le glede nekaterih perifernih predelov (Trsta, koroške Slovenije, čabarskega okraja). Seveda je pa to zgolj teorija, kajti globoko sem prepričan, da bi nas Slovencev v primeru razpada Jugoslavije sploh nihče ne spraševal, temveč bi nam določili meje "veliki zavezniki" izključno le z vidikov svojih lastnih neposrednih političnih računov. Te meje bi bile pa danes po vsej priliki še mnogo, mnogo slabše nego so bile l. 1919-20, radi česar smatram tudi vsa govoričenja o "borbi za suvereno slovensko državo" za brezvestno igračkanje neodgovornih elementov s samim našim narodnim obstojem.

Drugo je pri Srbih in Hrvatih. Ker sezavzema pri Srbih za obnovitev Srbije izven Jugoslavije le nekaj političnih pustolovcev (Draškovič) in političnih zločincev (Jevdjevič), dočim stoje vsi ostali Srbi na stališču Jugoslavije, se mi s Srbi ni treba baviti in prihajajo praktično v poštev le Hrvatje, kjer večina po vsej priliki vsaj danes še vedno sanja o obnovitvi NDH izven Jugoslavije.

Torej - kje naj teko meje te nove NDH? Na to vprašanje nam Hrvatje gladko odgovarjajo, da na vzhodu seveda na Drini, glede jugovzhoda pa pogledujejo neko liko sramežljivejše v Sandžak in proti Kosovski Mitrovici. Neprizadet opazovalec, ki ima vsaj nekaj najosnovnejših pojmov o etnični sestavi tega ozemlja med Kolpo in Drino, bi ne mogel verjeti lastnim ušesom in očem, ako bi takih "zahtev" ne slišal in ne bral dan za dnem in to od hrvatskih predstaviteljev, ki se vsaj sami smatrajo za resne.

Objektivno dejstvo je najprej to, da je ozemlje med Kolpo in Drino etnično tako pomešano, da bi ga ne mogel "pravično" razmejiti niti sam bog. Ako zahtevajo hrvatski šovinisti mejo na Drini, potem lahko zahtevajo še z večjo pravico velesrbi mejo na Kolpi, ker živi na tem ozemlju precej več Srbov nego Hrvatov. Tako bi torej Srbija mejila na samo Slovenijo in bi tvorili lahko Slovenci s Srbi Jugoslavijo tudi - brez Hrvatov. O Bosni in Hercegovini bom govoril spozdaj, toda še v sami Hrvatski je namreč med severnozapadno Bosno in Slovenijo cela vrsta okrajev (Bihač, Slunj, Vojnič, Virgin most, Glina) z absolutno srbsko večino, a manjše srbske naselbine segajo skoro prav do slovenske meje.

Dobro se zavedam reakcije, ki jo bo vzbudila ta ugotovitev med hrvatskimi šovinisti, toda treba jo je povedati, da se pokaže vsa absurdnost velehrvatskih in velesrbskih sanjarij. Treba je iti še dalje: po vseh zločinstvih, ki jih je zagrešila sramotna NDH nad Srbi, bi res rad poznal tudi najbolj zmernega Srba, ki bi mogel kdaj pristati na to, da bi prišlo l. 95 milij. njegovih rojakov še kdaj pod oblast takih hrvatskih "zapadnjakov", kakršni se nam predstavljajo še danes dan za dnem v hrvatskem emigrantskem tisku, dočim jih doma k sreči kroti Tito.

Jasno, tudi noben Hrvat ne bi mogel pristati na mejo na Kolpi. Absolutno neizogibni rezultat takega spora za državno mejo bi bil torej nov pokolj, strahotnejši nego je bil l. 1941-43, kajti tedaj bi ne mogli Hrvatje več nemoteno klatai golorokih Srbov ter srbskih žena in otrok, temveč bi nujno nastopilo 7.5 milij. Srbov proti 3.9 milij. Hrvatov. Izid takega boja bi Hrvatje verjetno pomnili stoletja, ako - bi ga civilizirana Evropa sploh dopustila. Ne meje nove NDH in ne Velike Srbije ne bi določali Hrvatje in Srbi po svojih poželenjih, temveč bi jih določali "veliki zavezniki" po svojih lastnih interesih in političnih špekulacijah. Da bi pri tem Hrvatje ne odrezali najbolje, je več kot jasno, saj nimajo danes na vsem božjem svetu niti enega resničnega prijatelja, pač pa marsikoga, ki preži na njih ozemlje in ki je "velikim zaveznikom" precej bližji kot pa Hrvatje. V vsakem primeru bi pa razen tega ostalo nekaj stotisoč Hrvatov še vedno v Veliki Srbiji in nekaj stotisoč Srbov v novi NDH. Tak bi bil neizbežni.

rezultat že samega porajanja nove NDH, oziroma razbijanja Jugoslavije. Da bi odnesli pri vsem tem svoje rane tudi mi Slovenci, je umljivo samo po sebi, zato nam vелеva že sam naš lastni slovenski nacionalni interes, da storimo vse, kar je v človeški moči, da do tega vsega ne pride.

Načelo državnopravne individualnosti

Hrvatsko vprašanje obstoji, o tem ni nobenega dvoma, toda v prav enaki meri in obliki obstoji tudi srbsko vprašanje, a že iz zgornjega je razvidno, da sta obe rešljivi izključno le v okviru Jugoslavije, nikakor pa ne izven nje. Po vseh dosedanjih izkušnjah bo menda vsak priznal, da mora biti vrhovni postulat vsakega naroda ta, da doseže svojo lastno državnost ali pa da je najmanj ves združen v eni državi, kjer si potem - ako ne odločuje v državi sam - prej ali slej prav gotovo ustvari tudi pripadajoči mu politični položaj. Ravno etnični značaj oze-mlja med Kolpo in Drino nam je pa najglasnejša priča, da je družitev vseh Hrvatov (in seveda tudi vseh Srbov) možna samo v skupni državi, Jugoslaviji, in da gre potem praktično samo zato, kako je ta državna skupnost urejena na znotraj.

Po vseh izkušnjah od 1.1918 dalje namreč lahko mirno trdimo, da so vsa "mednarodna" in "ustanovna" jamstva narodnih manjših gole krpe papirja brez resnične praktične vrednosti, pač je pa v večnarodni državi vsakemu narodu prej ali slej dana možnost, da si zagotovi vse svoje narodne pravice, ker ostane v njih narodnostni problem le notranje, večkrat celo zgolj upravno, tehnično vprašanje, dočim so zunanje politični interesi vsem vsaj v svojem jedru identični. Iz vsega povedanega tudi nujno sledi, da morejo doseči Hrvatje (in enako tudi seveda Slovenci in Srbi) maksimalno mero svojih nacionalnih aspiracij samo v Jugoslaviji, a vse velehrvatske in velesrbske separatistične demagogije vodijo nujno le v ne srečo, Slovence pa najbrž celo v narodno smrt. V tem pogledu so Hrvatje menda že čisto pozabili, da so morali plačati svojo sramotno NDH z izgubo skoro vsega mo- rja.

Gre torej danes zato, kako rešiti srbsko-hrvatsko vprašanje v Jugoslaviji? Političnih in narodnostnih svoboščin, ki Hrvatom po vsej pravici gredo in ki jim jih je prva Jugoslavija v svoji kratkovidni zaslepljenosti odrekala, sem se vsaj načelno dotaknil že zgoraj. Teh jim nima nihče pravice kratiti, dokler so te v skladu z državno celotnostjo na zunaj in ne ogrožajo naravnih pravic drugih. Pou- daril sem pa že, da se temu danes sploh nihče ne upira in da gre le za nekako tehnično izvedbo tega načela. Toda tudi tu trčimo radi etnične neenotnosti ozem- lja med Kolpo in Drino takoj na teritorialni problem. Sami pristaši federativne Jugoslavije ob vsaki priliki radi govore, da sprejemajo načelo srbske, hrvatske in slovenske državnopravne individualnosti (mnogi dodajajo še macedonsko), toda taka izjavljanja so vsekakor mnogo preveč platonična in jih je mogoče praktično aplicirati samo na Slovence z jasno označenim teritorijem, dočim je za Srbe in Hrvate taka primitivna formulacija nerabna ravno iz razloga, ker vsaj približne meje med Srbi in Hrvati kratko in malo ni.

Na kateri teritorij naj se namreč aplicira hrvatska državnopravna pozici- ja? Tu stojimo torej pred istim problemom kot pri obnovi hrvatske in srbske dr- žavnosti izven Jugoslavije, vendar obstoji ogromna razlika v tem, da je ta osnov ni problem v okviru iste države, torej v Jugoslaviji, rešljiv, izven Jugoslavi- je pa ne.

Leta 1939. so princ Payle, dr. Maček in D. Cvetkovič na svojo pest in celo brez vednosti vlade sami "rešili" to vprašanje tako, da so Bosno in Hercegovino kratko in malo razdelili, ne da bi se sploh ozirali na prizadeto prebivalstvo, zlasti na Srbe in muslimane. Glede muslimanov so se ti "reševalci" celo izrečno postavili na omejeno kratkovidno stališče, kot da jih sploh ni, čeprav so se po kazali ravno muslimani kot politično eden najkonstruktivnejših skupin Jugoslova- nov (mnogi spravljajo v zvezo s tem "reševanjem" celo misteriozno smrt dr. Špa- he). Toda taka protidemokratska in diletantska "rešitev" še vedno ni zadovolje- vala šovinistične hrvatske megalomanije, Srbe in muslimane je pa upravičeno do skrajnosti ogorčila. Čeprav so po 27.III.1941. Hrvatje neprestano postavljali kot pogoj za svoje sodelovanje v osrednji vladi zahtevo po priznanju tega famoznega "sporazuma", je vendarle več kot jasno, da ga ne moreta sprejeti noben Srb in no- ben musliman in je zato sploh vsak razgovor na takih predpostavkah odveč.

Rešitev srbsko-hrvatskega vprašanja na osnovi formule o slovenski, hrvat- ski in srbski (ter najbrž še macedonski) državnopravni individualnosti je torej

v vsakem primeru sploh nemogoč in ga je treba zato projicirati na čisto teritorialno osnovo, kajti pri tem se nam takoj izrazito pojavi pred očmi etnično mešano ozemlje med Drino in Kolpo, oziroma trikot, ki ima za bazo na jugu nekoliko podaljšano Drino in za vrh Karlovec na Kolpi in ki obsega tudi vse muslimane ju goslovanskega etničnega pokolenja. To je pa približno ozemlje Bosne-Hercegovine z dodatkom Like.

Tu, v Bosni-Hercegovini, leži torej danes jedro srbsko-hrvatskega vprašanja, ki pa nikakor ni zgolj srbsko-hrvatsko, temveč tudi eminentno muslimansko vprašanje, čeprav so muslimani zgolj verskopoliitična in ne etnična individualnost. Med hrvatsko Slavonijo in srbskim Sremom je še nekako mogoče potegniti vsaj približno narodnostno mejo, tudi srednja in južna Dalmacija sta precej hrvatsko kompaktni, dočim je vse ozemlje nekdanje Vojne krajine (severna Dalmacija, južnovzhodni del Hrvatskega Primorja, Lika in širok pas preko severnozapadne in severne bosenske meje) narodnostno tako mešano, a v Bosni-Hercegovini pride k hrvatskemu in srbskemu elementu še jako močan muslimanski, da je z objektivnegavi dika čisto nemogoče prisoditi to ozemlje bodisi Srbom in še mnogo manj Hrvatom. To ozemlje pa ne tvori le nekaj okrajev temveč dobro četrtino sploh vse Jugoslavije.

Da more biti demokratična Jugoslavija organizirana samo federalistično, o tem smo si danes menda na jasnem prav vsi in ni mogoča o tem sploh nobena debata več. Toda iz zgorajšnjih izvajanj je menda jasno razvidno - kakor sem že pou daril - da je federalistični princip čisto nemogoče bazirati zgolj na etnično (narodnostno) načelo). Neobhodno potrebno je obnoviti hrvatsko državnopravno edinico in enako tudi srbsko, toda vsaka izmed njih more obsegati le bolj ali manj kompaktno hrvatsko, oziroma srbsko narodnostno ozemlje, nobena izmed njih pa ni ma pravice lastiti si brez pristanka neposredno prizadetega prebivalstva tudi tega, kar ni njeno, to je zgoraj označenega ozemlja in čegar središče ter pretežni del tvori Bosna-Hercegovina. V srbsko-hrvatskem sporu torej nikakor ne more iti le za zadovoljivo rešitev hrvatskega vprašanja, temveč vsaj v enaki meri tudi za rešitev bosensko-hercegovskega vprašanja, da še več: srbsko-hrvatski spor je objektivno rešljiv sploh samo z rešitvijo bosensko-hercegovskega vprašanja, ki vključuje obenem tudi muslimansko vprašanje.

Vprašanje Bosne-Hercegovine

Hrvatje so postavili zahtevo po Bosni-Hercegovini prvič ob okupaciji Bosne-Hercegovine l.1878 in zatem ob njeni aneksiji l.1908, a v famoznih pogajanjih med dr.Mačkom in D.Cvetkovičem so zahtevali in dobili navzlic ogorčenemu odporu prizadetega prebivalstva njen precejšnji del, dokler nista potem Hitler in Mussolini vse doodelila NDH. Titova Jugoslavija je to absurdno anomalijo popravila, a danes zopet kriči skoro vsa hrvatska emigracija, da "brez Bosne-Hercegovine ni Hrvatske". Svoje zahteve po njej utemeljujejo s historičnimi in narodnostnimi argumenti, od katerih je pa vsak kratko in malo neresničen.

Z zgodovinskim pravom je definitivno pomedla že skoro pred dve sto leti francoska revolucija, a danes tvori le še - smešni anahronizem. Toda ako bi ga tudi upoštevali, potem bi imeli na Bosno-Hercegovino največ pravic Srbi ter Madžari in Turki, a Hrvatje skoro prav nobenih, kajti v njej je le v začetku XIV.stol. par let vladal hrvatsko-dalmatinski velikaš Mladen Šubič, a so ga Bosanci radi njegove brezobzirnosti in prepirljivosti hitro pognali. V vsej zgodovini sta pa Bosna in Hercegovina tvorili vsaj politično-upravno edinico zase.

Enako šibki so tudi hrvatski narodnostni argumenti. Dočim je bilo srbsko ime v Bosni-Hercegovini krepko afirmirano že v srednjem veku, je bilo pa hrvatsko še v drugo polovico preteklega stoletja sploh nepoznano in še tedaj celo bosenski katoliki (franciškani) sami niti niso pisali z latinico, temveč z bosensko cirilico. Ker so avtohtoni Bosanci etnično enotni, se tudi nikoli niso delili po narodnostih, temveč vedno zgolj po verah. Prvo zadevno uporabno statistiko je sestavil znameniti bosenski frančiškan I.F.Jukič (1818-1857), ki navede za sredino preteklega stoletja v Bosni-Hercegovini: pravoslavni okoli 740 tisoč, muslimanov 415.000 in katolikov 190.000. Za nekako tri desetletja pozneje pa navede znani hrvatski zgodovinar V.Klaič v Bosni-Hercegovini pravoslavni 646.678, muslimanov 480.596 in katolikov 207.119.

Po okupaciji Bosne-Hercegovine l.1878. se je začela prava invazija kato-

likov (Hrvatov, Madžarov, Nemcev, Poljakov, Slovencev, Čehov i.dr.); dočim se je mnogo muslimanov izselilo v Turčijo in precej Srbov v Srbijo. Tako se je versko razmerje v Bosni-Hercegovini v teku zadnje četrtine preteklega stoletja nekoliko spremenilo in šele izza avstro-ogrske uprave se začenjajo tudi vedno zanesljivejšje statistike. Šele v tej dobi se je začelo za katolike srbsko-hrvatskega jezikovno uvajati tudi ime "Hrvati" in pohrvatilo se je tudi mnogo katoliških prišikov drugih narodnosti, dočim so bili pravoslavni vedno istovetni s Srbi. Pod tem vidikom izkazujejo potem statistike iz dobe avstro-ogrske uprave naslednje številke:

leta	pravoslavni	muslimanov	katolikov
1879	495.761	448.613	209.391
1885	571.250	492.710	255.788
1895	673.246	548.632	334.142
1910	825.418	612.137	434.061
1921	829.162	588.247	443.914

Iz teh številke je razvidno, da je narastlo v označenem razdobju število pravoslavni Srbov od 42% na 44%, katoliških Hrvatov od 18% na 24%, a število muslimanov je padlo od 39% na 31%.

Nekako utrdilo se je potem bosensko-hercegovsko versko (narodnostno) razmerje v dobi Jugoslavije in je izkazovala statistika iz 1.1931 pravoslavni en milijon 28.139 (44%), muslimanov 718.069 (31%) in katolikov 547.931 (24%). Zadnja statistika Titove Jugoslavije ne navaja več razmerja po verah, temveč že samo po narodnosti in te nam povedo, da je bilo v Bosni-Hercegovini:

	leta 1948	leta 1953
Srbov	1.139.210 ali 44.4%	1.255.000 ali 44.1%
Hrvatov	614.123 ali 24.0%	662.000 ali 23.3%
Neopredeljenih muslimanov	788.403 ali 30.7%	891.000 ali 31.3%
Vseh ostalih	23.541 ali 0.9%	24.000 ali 1.3%

Tako govore torej suhe statistike. Iz njih vidimo, da se predvojno in po vojno narodnostno razmerje v Bosni-Hercegovini ni bistveno spremenilo, toda pri tem je treba vsekakor upoštevati tudi strašne medvojne hrvatske pokolje bosensko-hercegovskih Srbov, ki so nedvomno močno zavrli njih številčni napredek. Ker nam statistike dalje povedo, da je naravni prirastek Hrvatov najmanjši, zato mirno lahko trdimo, da je pričakovati v Bosni-Hercegovini v dogledni bodočnosti - absolutno srbsko večino. Bičanič je v zagrebškem "Vijestniku" nedavno trdil, da tvorijo celo že sedaj 47.1%.

Eden bistvenih znakov narodnosti je tudi jezik. Glede tega nočem citirati trditev Šafarika, Kopitarja in raznih drugih domačih in tujih slavističnih veljav in zgodovinarjev (Rankeja, L. Logera, A. Boueja, Denisa i.dr.), temveč sam o dve taki nesporni avtoriteti, kakršni sta Miklošič in Jagič. Miklošič navaja v svoji primerjalni slovnici kot zapadne srbske pokrajine Boko Kotorsko, Dubrovnik, Hercegovino, Bosno in del Slavonije, a Jagič iznačuje vsaj bosensko-hercegovske muslimane jezikovno za Srbe.

Že zgornja zgodovinska, verska in jezikovna dejstva nam torej zadostno kažejo, da bi imeli na Bosno-Hercegovino največ pravic Srbi, Hrvati pa prav nobenih in da je njihov vrišč po "meji na Drini" čisto navaden megalomanski imperilizem. Toda imperializem je še pri velikih narodih škodljiv za nje same in seveda nevaren za druge narode, a pri majhnih narodih, kakršni so Hrvati, je pa - smešen.

Rešitev v federativni Jugoslaviji

Ker je torej Hrvatov (katolikov) v Bosni-Hercegovini najmanj, niti četrti na prebivalstva, posegajo po precej drznem sredstvu in proglašajo kratko in malo še bosensko-hercegovske muslimane za Hrvate. V svojem zaslepljenem šovinizmu se očitno ne zavedajo ne neresnosti takega početja, kajti tudi v tem pogledu govore prav vsa objektivna dejstva proti njim. Omenil sem že, da smatra bosensko-hercegovske muslimane sam veliki hrvatski slavist Jagič za Srbe, a ljudsko štetje iz 1.1948., prvo, ki je tudi narodnostno ločilo Srbe od Hrvatov, nam pove,

da se je od 885.689 bosensko-hercegovskih muslimanov izjavilo za Srbe 71.991, za Hrvate 25.295, a ostali (788.403) za narodnostno neopredeljene Jugoslovane. Iz tega vidimo, da nagiba približno trikrat več muslimanov k Srbom nego k Hrvatom, a ogromna večina (90%) se že ves čas do današnjega dne noče izjavljati ne za Srbe in ne za Hrvate, temveč vztrajajo dosledno na tem, da so le Jugoslovani. Ako se danes v emigraciji nekaj muslimanov, ki so se med vojno kompromitirali z ustaši ali z hitlerjanskimi "Schutzkorii", proglašajo za Hrvate, je to seveda brezpomembno. S takimi "Hrvati" Hrvati pač ne bodo nikogar prepričali. Na drugi strani so pa celo dunajski muslimanski prohrvatski "Bosanski Pogledi" lansko jesen trdili, da se je celo 23.000 bosanskih katolikov izjavilo za Srbe, a tesno srbsko-muslimansko politično sodelovanje datira že izza okupacije l.1878. Kako si spričo vseh teh dejstev drznejšo Hrvati reklamirati Bosno-Hercegovino zase, je člo veku res nerazumljivo.

Muslimani, ki tvorijo približno tretjino Bosne-Hercegovine, stojijo iz polnoma razumljivih razlogov že vsa leta Jugoslavije na stališču nedeljivosti in avtonomije (federacije) Bosne-Hercegovine. Čeprav so tudi oni številčno prešibki, da bi imeli pravico diktirati bodoči politični položaj Bosne-Hercegovine, je pa v danih okoliščinah njihovo stališče edino realna in konstruktivna rešitev na rodnotnega in teritorialnega problema ozemlja med Kolpo in Drino. S tako rešitvijo se ne prizadene krivice nikomur in neznosni srbsko-hrvatski spor, ki že nad 30 let težko obremenjuje vso Jugoslavijo, bi bil lokaliziran, a vse dosedanje izkušnje nas močno nagibajo k mišljenju, da tudi vsaj v glavnem rešen in to na edino možen način. Dejstvo je namreč tako, da je vladala med bosensko-hercegovskimi Srbi, Hrvati in muslimani skoro vedno velika toleranca in da so zanašali spore tja navadno le prenapeteži in politični špekulanti od zunaj. Kakor pri povedujejo verodostojni informatorji, se vzdržuje ta toleranca tudi danes, navzlic vsem krvavim medvojnim dogodkom.

Znak velike srbske politične zrelosti in uvidevnosti je, da ne goje niti oni, ki bi imeli vsekakor največ pravice na Bosno-Hercegovino, v tem pogledu no benih revindikacij več in da pristajajo že tudi oni na posebni državnopravni položaj Bosne-Hercegovine, seveda le v federativni Jugoslaviji, a zgoraj navedeni "Bosanski Pogledi" trdijo, da se je 86.000 Srbov celo izrečno izjavilo za "Bosance". S tem bi bilo pa to mučno vprašanje dokončno rešeno, saj bi bilo za tako rešitev nad 75% vsega prebivalstva, obenem pa za vsakega pametnega človeka rešen že tudi jako velik del srbsko-hrvatskega spora sploh. Odprto bi ostalo le še vprašanje 12 hrvatskih okrajev z absolutno srbsko večino ob severnozapadni bosenski meji. Prepričan sem, da bi ne bilo pretežko rešiti tudi tega vprašanja, ako ostanejo Hrvatje v Jugoslaviji, če se pa izjavijo proti njej, potem jih bodo Srbi seveda po vsej pravici zahtevali zase.

Vsak narod ima pravico do samoodločbe, tudi Hrvatje. Ako se oni izjavijo za novo NDH, potem jim tega ne bomo imeli pravice braniti ne Slovenci in ne Srbi, toda z vso pravico bi se Srbi seveda odločno uprli, da bi prišlo v kakršno koli novo NDH, katero koli ozemlje, ki etnično ni njihovo. Slovenci smo in bomo vedno radi podprli vse pravične hrvatske težnje, toda če bi hoteli Hrvati v kakršni koli obliki uveljavljati svoj šovinizem in megalomanijo, potem bo naše mesto ob boku Srbov in ne Hrvatov. Hrvatje se namreč jako, jako motijo, ako mislijo, da bi bili ob morebitni likvidaciji Jugoslavije oni tisti, ki bi imeli v rokah škarje in bi rezali platno po svoji mili volji. Kakor sem že dejal, vsaj Slovenci in Srbi nimamo pravice braniti Hrvatom tudi obnovitve njihove NDH, na njihovem resničnem narodnostnem ozemlju (ne pa seveda na namišljenem); toda vsem tistim Hrvatom, ki streme za tem, bi bilo treba samo svetovati, naj pogledajo na zemljevid; kakšno geografsko karikaturu bi predstavljala njihova nova NDH, pa jih moramo miniti veselje še nadalje zatrdjevati, da "odklanjajo kakršno koli Jugoslavijo". K sreči se pa število takih zaslepljenih fanatikov očitno manjša in ne dvoumno je sedaj odklonil istovetenje z njimi tudi dr. Maček.

Ako se hočem povrniti na koncu k svoji prvotni tezi, potem je menda iz vsega povedanega jasno, da je formula o slovenski, hrvatski in srbski državnosti v okviru Jugoslavije, federativne Jugoslavije, praktično nerabna in zato gola fraza, temveč moremo in moramo govoriti le o ureditvi državnopravnega položaja Slovenije, Hrvatske, Bosne-Hercegovine, Srbije (in Macedonije) v bodoči Jugoslaviji. Vse kaže, da se počasi dokopava do tega spoznanja tudi politično tako ste =

rilna in okostenela emigracija, dočim je ta ideja v domovini že v polnem življenju in smo zato najbrž tudi resničnemu srbsko-hrvatskemu sporazumu bližje, nego smo bili kadar koli zadnjih dvajset let. Vsa govoričenja o "meji na Drini" pa smatram le za impertinentno provokacijo, glede katere bi bil že zadnji čas, da se ji uprejo vsi uvidevni Hrvati, ki odklanjajo zlonamerno zastrupljenje vodnjakov. Še drastičnejše je pa povedal to sam Strossmayer. Ko je 1.1876. poslal fra G.Martič na Dunaj protest, da bi Srbija dobila Bosno-Hercegovino, je pisal Strossmayer Račkemu: "Martič bi zaslužil vrv, ki mu ne bi ušla, če bi zmagali naši." In dve leti pozneje je spet pisal istemu Račkemu: "Naši ljudje so se zagledali v Bosno in Hercegovino kot štokljo v jajce, pozabili pa so, da govori vsa notranja logika proti temu."

Napisano za

"Klic Triglava" in "Radikal". (*)

-----0000000000000000-----

(*) Ponatis iz 182. in 183.štev.Klica Triglava.